

Матамаров А.Н.

**ЖАШЫ ЖЕТЕ ЭЛЕКТЕРДИН СУРАК МЕЗГИЛИНДЕГИ ТУУРА
ЭМЕС КӨРСӨТМӨ БЕРҮҮСҮ**

Матамаров А.Н.

**ДАЧА ЛОЖНЫХ ПОКАЗАНИЙ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ
ПРИ ДОПРОСЕ**

A.N. Matamarov

THE PERJURY OF A MINOR DURING INTERROGATION

УДК: 341.1

Бул макалада жашы жете электердин сурак мезгилинде жалган көрсөтмөлөрдү берүүсү каралат.

Негизги сөздөр: жашы жете электер, көрсөтмө, сурак, тергөөчү, жабырлануучу.

В этой статье рассматривается вопрос о даче ложных показаний несовершеннолетними при допросе.

Ключевые слова: несовершеннолетние, показание, допрос, следователь, потерпевший.

This article addresses the issue of false testimony by minors during interrogation.

Key words: minors, testimony, interrogation, investigator, victim.

Тергөө иштерин жүргүзүүдө негизги маалымат булагы болуп сурак саналат, ошол эле учурда ал кылмыш иштерине тиешелүү инсан катары жашы жете электерден да суракка алынышы мүмкүн.

Жашы жете электерди суракка алууда, алар жалган көрсөтмөлөрдү берүүсү мүмкүн, ошондуктан тергөөчү алардын себебин, аларды билүү жана андай көрүнүштү жоюу чараларын көрүүсү зарыл. Жалган көрсөтмөлөрдү берүү себептери ар түрдүү болот.

Жаш балдардын калп айтуусу үч түргө бөлүнөт:

1. «Өңдөнүүчү калп» – балалык кабыл алуунун жетилбегендигинин, эсте калтыруунун каталарынын, чындыкты түшүнбөстүгүнүн, ага оюн сымал мамиле жасоонун, жеңил ойлуулуктун жана чоңдордун ынандыруусунун себебинде жаш баланын чындыкты бурмалоосу.

2. «Кыялдануу калпы» – жаш балдарда алар жараткан элестерге терс мамиленин жок болушу, өзүнүн кыялдануусун чектегенге алардын толук өсүп жетпегендиги жана тажрыйбасынын жоктугу себеп болот.

3. «Өзүн-өзү коргоо калпы» – андан ары өрчүп «калп-жалганга» өтөт, жаш баланын калпынын баштапкы эки түрүнөн алдын ала ниеттүүлүгү менен айырмаланат, өзүн-өзү коргоо же белгилүү максатка жетүү ыкмасы болуп эсептелинет.

Өспүрүм курактагы топко кадыресе болгон жалган көрсөтмөлөрдү берүү себептери төмөнкүлөр болушу мүмкүн: жолдошчулук сезими; жабырла-

нуучу, айыпкер, соттолуучу же алар менен байланышта болгон адамдар менен өзгөчө бир байланыш; жакындардын кеңеши; кызыкдар инсандар тарабынан коркутуулар; тиги же бул көз караштардын кесепеттери жөнүндө туура эмес түшүнүктөр ж.б. Көптөгөн күбөлөр менен жабырлануучулар үчүн жалган, алардын өз иш-аракеттеринин жагымсыз баалоого каршы адатка айланган коргоочу жооп болуп саналат. Тергөөчү, жалган доо менен, суралуучуну жаман жактан мүнөздөөчү кээбир маалыматтар аныкталып жаткандагы бардык учурларда кездешиши мүмкүн. Акыр-аягы, жалган көрсөтмөлөр тергөөчүнүн сурак учурундагы туура эмес жүрүм-турумуна жообу же тергөө органдарына терс эмоционалдык мамиленин натыйжасы болушу мүмкүн. Ошондуктан, каралып жаткан тергөө иш аракетинин жүрүшүндө, жашы жете электин абалына тыгыз байкоо жүргүзүү жана, анын уялчаактыгына же коркутулгандыгына, тартынчаактыгына же коркоктугуна тийиштүү баа берүү, абдан маанилүү болуп саналат.

Жалган көрсөтмөлөрдүн себебин аныктоодон тышкары, жашы жете электин жалган көрсөтмөлөрдөн чын көрсөтмөлөрдү берүүгө өтүүгө, өзүнүн көз карашын өзгөрүү мүмкүндүгүн жана зарылдыгын түшүндүрүп берүү жеңилдетиши мүмкүн. Ошол эле учурда, жашы жетпегендин өмүр баянынын майда-чүйдөлөрү жөнүндө суракка алуучунун билгендигин «коштоп» көрсөтүү абдан натыйжалуу боло алат, башкача айтканда жашоо шарттарын, анын мамилелери ж.б. Өспүрүм, адатынча, тергөө органдарынын маалымдуулугун көбөйтүүгө ылайыкташып жатып, көпчүлүк учурда, тергөөчүгө баары белгилүү экен деген чечимге келип, ал аны текшериши гана мүмкүн. Ошондой эле, жашы жетпегенди көп мааниге ээ эмес же мурда эле белгилүү болгон жагдайлар жөнүндө майда-чүйдөсүнө чейин суралып жатып, ал эми маанилүү суроолор «ара-чолодо» сурап жаткан ыкманы келтиребиз.

Эгерде көшөрүп айтпай коюуга же жалган көрсөтмө берүүнүн себеби коркуу сезими болсо, тергөө-

чү, коркутуулардын ишке ашырылышы мүмкүн эместигин түшүндүрүп, негизгиси, негиздеп берүүсү, суралуучуну коргоого алдын ала каралган чаралар жөнүндө майда-чүйдөсүнө чейин айтып берүүсү зарыл. Эгерде жалган көрсөтмөлөрдү берүүгө өнөктөштүк жөнүндө туура эмес түшүнүктөр себеп болсо, тергөөчү суралуучунун демилгесине түшүнүү менен мамиле кылышы керек, бирок ошол эле учурда алардын туура эместигин көрсөтүшү керек.

Жашы жете элек күбөнүн же жабырлануучунун жалганын ачыкка чыгарууда, эгерде бир канча өспүрүмдөр бирдей жалган көрсөтмөлөрдү берген учурда (балким, аларга жасалган таасирден улам), алардын ар бирине башкача түрдө жана ар кандай ыраатта түзүлгөн суроолорду берүү максатка ылайык болоорун эске алуу керек. Эгерде өспүрүмдүн көрсөтмөлөрүндөгү жалган ага тийген таасирдин натыйжасы болуп саналса, анда ал, улууларга салыштырмалуу, чындык менен ойлоп табууну көбүрөөк аралаштырат, анткени, жалган көрсөтмөлөрдү аягына чейин ойлоп чыгууга мүмкүндүгү жок. Адаттагыдай, жашы жете электерге кубулуштардын ортосундагы байланышты түзүү татаал болот, ага байланыштуу, ал даяр эмес болгон аңгемеге, темага тиешелүү эмес суроолорго туура жооп берет. Ошондуктан, суралуучу ойлонуп даярдаган жагдайлардын чегинен чыгуучу суроолорду берүү, ошондой эле башкача ыраатта берүү, көпчүлүк учурда, жалгандын бетин ачууга алып келет.

Тергөөчү суралуучунун жеке өзгөчөлүктөрүн колдонуп, «аны жүрүм-турумунун кара ниеттүүлүгү, андан артык жоопкерчиликтен корккондугу үчүн, уят кылышы мүмкүн, ал, кээ бир учурларда жашы жете электи жалгандан баш тартып чынчыл көрсөтмө бергенге түрткү болот».

Өспүрүмдөр, көпчүлүк учурда, жалган моюндайт, мисалы, 17 жашар П. жакында чыккан колонияга кайра түшүп калуу максатында жалган моюндаган. Анын апасы эчак өлгөн, ал эми П. колонияда болгон учурда, атасын 7 жылга эркинен ажыратып коюшкан. Ал тааныган инсандын кылмыш жасоосуна күбө болуп калгандан соң П. жалган моюндап, өзүнө көндүм болгон жашоо түрүнө кайтканды чечкен.

Ушундай кырдаалдын татаалдыгы, жалган мойнуна алуучулук чечиминин абалына карабастан, кийинкиде сурактан суракка, тергелип жаткан жашы жетпеген анда кыйла бекемделип калат. «Ал өзүнүн көрсөтмөлөрүн татаал жана амалкөйлүк менен түзөт, оңой кыялданат, тергөөчүнүн ишенимине ээ болуу аракетинде, ал айткандын баарына макул болот».

Жалпысынан алганда, жашы жете электердин сурагында пайда болуучу кыйынчылыктар, көп учурда, башкалардан айырмалуу, алар тергөөчүгө жагы-

нуу каалоосуна байланыштуу, ал үчүн алар өздөрүнүн жоопторун ылайыкташтырууга, бул жагдай боюнча кандай жооп артык болуп саналаарын түшүнүүгө аракет кылышат. Тергөөчүнүн беделинин ынандыруучу күчүн эсепке алып, ар бир ыңгайлуу болгон учурда жашы жетпегендин көңүлүн болгон жөнүндө толук жана чын айтып берүүсү зарыл экендигине буруп туруу керек, ошондой эле, суроолорду берүүдө суралуучунун белгилүү мазмундагы көрсөтмөлөргө кызыгуусу пайда болбошуна умтулуу керек.

Биле туруп чындыкты айтуудан баш тартуудан тышкары, жаш балдардын жалган көрсөтмөлөрү, өзүн өзү ишендирүүчүлүк, улуулардын көтөрүңкү таасири (балдар көпчүлүк учурда ага маани беришпейт) менен түшүндүрүлүшү мүмкүн, алардын кыялдануусунун же себепсиз жалган айтуу каалоосунун натыйжасы болушу мүмкүн. Кыялданууда жашы жетпегендин көрсөтмөлөрүндө жалган чындык менен же ойлоп табылган логикасыз майда-чүйдөлөрү менен аралашат, ошондуктан, тыянактарды (башкача айтканда, башка жол менен текшерүүгө болгон маалыматтарды) издөө максатында, ал айтып жаткан маалыматтарды мүмкүн болушунча тактоо сунушталат.

Жаш балдарды калпын чыгаруунун өзгөчө чарасы болуп, сезимдик таасир жасоо ыкмалары саналат, анткени логикалык ынандыруу чаралары, суралуучунун калпка чыгаруу фактысын түшүнбөстүктүн себебинде жана, жана айкын маанисиз жалганды өжөр кайталоого алып келүүчү, жаш балдарга көнүмүш болгон «каршылык сезиминин» себебинде. Майнаптуу эмес болуп калышы мүмкүн.

Айтылган учурда кайталанган сурак да пайдалуу болушу мүмкүн. Психологдордун изилдөөлөрү жана практика, балдардын эс-тутумунда ойлонуп табылган бөлүктөр салыштырмалуу тез өчүп же жаңыларга алмашаарын көрсөткөн. Эгерде жаш бала кайталанган суракта мурун берген көрсөтмөлөрүн, өзүнүн жашына таандык эмес айтууларды колдонуп сөзмө-сөз кайталап жаткан болсо, тергөөчү, ал көрсөтмөлөр улуулардын таасиринин натыйжасы болгондугу тууралуу чечимге келиши мүмкүн.

Эгерде жашы жете элек, кылмыш окуясына байланыштуу өзгөчө дүүлүгүү, же тескерисинче алсыздык абалда болгон учурда, тактоочу суракты кийинкиге калтырып, кийинкиге калтырылбаган тергөө иш аракеттерине керектүү болгон көлөмдө чектелүүгө болот. Биринчи ирет бул, кээде, кылмыш окуясынан кийин болгон биринчи суракта, кылмышкердин кыймыл аракеттерин байланыштырып жана толук айтып бере албаган абалда болгон жабырлануучуларга тиешелүү.

Жыйынтыктап айтканда, тергөөчү жашы жете электин жалган көрсөтмө берүүсүн же жалган моюн-

доосун шектеп жаткан учурда, ыңгайлуу тактикалык ыкмаларды колдонуп аларды алдын алууга, ачууга, кайталанган суракты өткөрүп чынчыл көрсөтмөлөрдү алууга өз убагында иш аракеттерди жасоосу жакшы натыйжаларга алып келип кылмыш ишин ачууга жакшы жардам берет.

Адабияттар:

1. Васильев А.Н. Следственная тактика. - М.: Юридическая литература, 1976.
2. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учеб. пособие. - Москва-Екатеринбург: Академический Проект: Деловая книга, 2000
3. Галимов О.Х. Малолетние лица в уголовном судопроизводстве. - СПб.: Питер, 2001.
4. Китаев Н.Н., Китаева В.Н. Экспертные психологические исследования в уголовном процессе: проблемы, практика, перспективы. - Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2002.
5. Криминалистика / Под ред. В.А. Образцова. - М.: Юристъ, 2001.

Рецензент: к.ю.н., доцент Мазитов Р.Я.
